

บทที่ 6 สรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการศึกษา

ข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของไทยทั้งในด้านการบริโภคภายในประเทศและรายได้จากการส่งออกที่ผ่านมาประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกข้าวอันดับหนึ่งของโลกมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามเมื่อไม่นานมานี้รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายรับจำนำข้าวเปลือกในราคาตันละ 15,000 บาทซึ่งสูงกว่าราคาตลาดโลกอย่างมาก นโยบายดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อโครงสร้างการผลิตและการส่งออกข้าวของไทยอย่างรุนแรง ทั้งในแง่ที่ทำให้ปริมาณผลผลิตข้าวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้นในขณะที่คุณภาพของผลผลิตต่ำลงและปริมาณสต็อกข้าวของรัฐบาลเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก ซึ่งเป็นภาระทางการคลังของรัฐบาลในอนาคตถ้าไม่สามารถระบายข้าวในสต็อกออกไปได้ในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดโลกปัจจุบัน อย่างไรก็ตามรัฐบาลและผู้สนับสนุนมีความเชื่อว่ารัฐบาลสามารถกำหนดราคาข้าวในตลาดโลกได้โดยการบริหารจัดการปริมาณข้าวเปลือกที่มีอยู่ในสต็อก ถ้าประเทศไทยลดปริมาณส่งออกข้าวลงก็จะทำให้ราคาข้าวในตลาดโลกสูงขึ้น และจะทำให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์จากอัตราการการค้า (term of trade) ที่เพิ่มขึ้นในที่สุด แต่กระนั้นก็ตามมีผู้คัดค้านจำนวนมากว่าประเทศไทยไม่ได้มีอำนาจเหนือตลาดในการกำหนดราคาข้าวในตลาดโลก เนื่องจากต้องเผชิญกับการแข่งขันที่รุนแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากประเทศผู้ส่งออกข้าวรายใหญ่อย่างเวียดนามและอินเดียซึ่งมีต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่าประเทศไทย การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาหลักฐานเชิงประจักษ์เกี่ยวกับอำนาจเหนือตลาดของการส่งออกข้าวไทยในประเทศผู้นำเข้าข้าวที่สำคัญของไทย นอกจากนี้ยังมีความคาดหวังว่าผลการศึกษาที่ได้จะนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการค้าข้าวและการผลิตข้าวภายในประเทศที่เหมาะสมอีกด้วย

การศึกษานี้ประยุกต์ใช้วิธีการวัดอำนาจเหนือตลาดของประเทศไทยในการส่งออกข้าวไปยังตลาดส่งออกข้าวที่สำคัญ ได้แก่ จีน อินเดีย เอเชีย สหรัฐอเมริกา และแอฟริกาใต้ โดยการประมาณค่าอุปสงค์คงเหลือต่อข้าวส่งออกของไทยในแต่ละตลาด โดยทำการศึกษาทั้งแบบพิจารณาข้าวส่งออกทั้งหมด และการแยกประเภทข้าวส่งออกของไทยออกเป็น ข้าวหอมมะลิ ข้าวเหนียว และข้าวหนึ่ง ค่าประมาณของความยืดหยุ่นของอุปสงค์คงเหลือต่อปริมาณข้าวส่งออกของไทยที่ได้้นอกจากจะแสดงถึงความสามารถในการกำหนดราคาข้าวส่งออกของไทยในตลาดปลายทางจากการเปลี่ยนแปลงปริมาณส่งออกข้าวของไทยแล้วยังแสดงถึงส่วนเหลืออมราคาหรือ Lerner index ซึ่งเป็นดัชนีที่ใช้วัดถึงอำนาจการตลาด ในขณะที่ค่าความยืดหยุ่นของอุปสงค์คงเหลือต่อรายได้จะแสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่มีต่อราคาข้าวส่งออกของไทยจากการเปลี่ยนแปลงรายได้ของประเทศผู้ซื้อ ในขณะที่ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรอัตราแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศคู่แข่งกับประเทศผู้นำเข้าจะแสดงถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต้นทุนการผลิตและราคาข้าวของคู่แข่งซึ่งมีความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยและในทำนองเดียวกันค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรแสดงต้นทุนการผลิตและราคาข้าวที่ผลิตขึ้นภายในประเทศของประเทศผู้นำเข้าก็จะแสดงถึงผลกระทบที่มีต่อราคาและความต้องการข้าวส่งออกของไทย นอกจากนี้ค่าสัมประสิทธิ์เหล่านี้ยังแสดงถึงความสามารถในการทดแทนกันระหว่างข้าวส่งออกของไทยกับข้าวของคู่แข่งในตลาดต่างๆตามข้อสมมติของแบบจำลองที่ใช้ในการศึกษาอีกด้วย ผลการประมาณค่าสัมประสิทธิ์หรือค่าความยืดหยุ่นของสมการอุปสงค์คงเหลือต่อข้าวส่งออกของไทยสำหรับกรณี ข้าวรวมทุกประเภท ข้าวหอมมะลิ ข้าวเหนียว และข้าวหนึ่ง ถูกสรุปได้ในตารางที่ 6.1, 6.2, 6.3 และ 6.4 ตามลำดับ

ตารางที่ 6.1

สรุปผลการประมาณค่าอุปสงค์คงเหลือต่อข้าวส่งออกรวมทุกชนิดของไทย

ตลาดส่งออก	การมีอำนาจเหนือตลาด	ผลจากการอ่อนค่าเงินของประเทศคู่แข่ง	ผลจากการเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศผู้ซื้อ
จีน	การเปลี่ยนแปลงปริมาณส่งออกข้าวของไทยไม่มีผลกระทบต่อราคาข้าวส่งออกของไทยไปประเทศจีน	การอ่อนค่าของเงินสกุลดองเวียดนามเมื่อเปรียบเทียบกับเงินหยวนของจีนทำให้ความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยไปจีนลดลง แสดงว่าข้าวของเวียดนามทดแทนกับข้าวของไทยได้ดี	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของจีนทำให้ความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยเพิ่มขึ้นแต่ไม่มากนักเนื่องจากข้าวเป็นสินค้าจำเป็น
อินโดนีเซีย	การเปลี่ยนแปลงปริมาณส่งออกข้าวของไทยไม่มีผลกระทบต่อราคาข้าวส่งออกของไทยไปประเทศอินโดนีเซีย	การอ่อนค่าของเงินสกุลดองเวียดนามเมื่อเปรียบเทียบกับเงินรูเปียของอินโดนีเซียทำให้ความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยไปอินโดนีเซียลดลงแสดงว่าข้าวของเวียดนามทดแทนกับข้าวของไทยได้ดี	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศอินโดนีเซียไม่มีผลกระทบต่อความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยเนื่องจากข้าวเป็นสินค้าจำเป็น
สหรัฐอเมริกา	การเปลี่ยนแปลงปริมาณส่งออกข้าวของไทยไม่มีผลกระทบต่อราคาข้าวส่งออกของไทยไปประเทศสหรัฐอเมริกา	การอ่อนค่าเงินรูปีของอินเดียเมื่อเปรียบเทียบกับเงินดอลลาร์สหรัฐทำให้ความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยไปสหรัฐอเมริกาลดลงแสดงว่าข้าวของอินเดียทดแทนกับข้าวของไทยได้ดี	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศสหรัฐอเมริกาไม่มีผลกระทบต่อความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยเนื่องจากข้าวเป็นสินค้าจำเป็น
แอฟริกาใต้	การเปลี่ยนแปลงปริมาณส่งออกข้าวของไทยไม่มีผลกระทบต่อราคาข้าวส่งออกของไทยไปประเทศแอฟริกาใต้	การอ่อนค่าของเงินรูปีของอินเดียเมื่อเปรียบเทียบกับเงินแรนด์ของแอฟริกาใต้ไม่มีผลกระทบต่อความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยไปแอฟริกาใต้ แสดงว่าข้าวของอินเดียไม่ใช่สินค้าทดแทนกับข้าวของไทย (แต่พบว่า การสูงขึ้นของต้นทุนการผลิตแอฟริกาใต้ทำให้ความต้องการและราคาข้าวของไทยสูงขึ้น แสดงว่าข้าวของแอฟริกาใต้สามารถทดแทนกันได้ดีกับข้าวของไทย)	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศแอฟริกาใต้ไม่มีผลกระทบต่อความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยเนื่องจากข้าวเป็นสินค้าจำเป็น

หมายเหตุ: สรุปจากผลการประมาณค่าอุปสงค์คงเหลือด้วยวิธี 3SLS ในตารางที่ 5.1-5.4

ตารางที่ 6.2

สรุปผลการประมาณค่าอุปสงค์คงเหลือต่อข้าวหอมมะลิส่งออกของไทย

ตลาดส่งออก	การมีอำนาจเหนือตลาด	ผลจากการอ่อนค่าเงินของประเทศคู่แข่ง	ผลจากการเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศผู้ซื้อ
จีน	การเปลี่ยนแปลงปริมาณส่งออกข้าวหอมมะลิของไทยไม่มีผลกระทบต่อราคาข้าวหอมมะลิส่งออกของไทยไปประเทศจีน	การอ่อนค่าของเงินสกุลดองเวียดนามเมื่อเปรียบเทียบกับเงินหยวนของจีนไม่มีผลกระทบต่อความต้องการและราคาข้าวหอมมะลิส่งออกของไทย แต่อย่างไรก็ตาม การเพิ่มสูงขึ้นของต้นทุนการผลิตของเวียดนามทำให้ความต้องการและราคาข้าวหอมมะลิส่งออกของไทยไปจีนสูงขึ้น แสดงว่าข้าวของเวียดนามและข้าวหอมมะลิของไทยสามารถทดแทนกันได้ดี	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศจีนไม่มีผลกระทบต่อความต้องการและราคาข้าวหอมมะลิส่งออกของไทย แสดงว่าข้าวหอมมะลิของไทยเป็นสินค้าจำเป็น
สหรัฐอเมริกา	การเปลี่ยนแปลงปริมาณส่งออกข้าวหอมมะลิของไทยไม่มีผลกระทบต่อราคาข้าวส่งออกข้าวหอมมะลิของไทยไปประเทศสหรัฐอเมริกา	การอ่อนค่าของเงินรูปีของอินเดียเมื่อเปรียบเทียบกับเงินดอลลาร์สหรัฐทำให้ความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทย ลดลงแสดงว่าข้าวของอินเดียทดแทนกับข้าวของไทยได้ดี	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของสหรัฐอเมริกาคำทำให้ความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยลดลง แสดงว่าข้าวหอมมะลิของไทยเป็นสินค้าด้อย
แอฟริกาใต้	การเปลี่ยนแปลงปริมาณส่งออกข้าวหอมมะลิของไทยไม่มีผลกระทบต่อราคาข้าวส่งออกข้าวหอมมะลิของไทยไปประเทศแอฟริกาใต้	การอ่อนค่าของเงินรูปีของอินเดียเมื่อเปรียบเทียบกับเงินแรนด์ของแอฟริกาใต้ไม่มีผลกระทบต่อความต้องการและราคาข้าวส่งออกของไทยไปแอฟริกาใต้ แสดงว่าข้าวส่งออกของอินเดียไม่ใช่สินค้าทดแทนกับข้าวหอมมะลิของไทย	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศแอฟริกาใต้ไม่มีผลกระทบต่อความต้องการและราคาข้าวหอมมะลิส่งออกของไทย เนื่องจากข้าวเป็นสินค้าจำเป็น

หมายเหตุ: สรุปจากผลการประมาณค่าอุปสงค์คงเหลือด้วยวิธี IV ในตารางที่ 5.5-5.7

ตารางที่ 6.3

สรุปผลการประมาณค่าอุปสงค์คงเหลือต่อข้าวเหนียวส่งออกของไทย

ตลาดส่งออก	การมีอำนาจเหนือตลาด	ผลจากการอ่อนค่าเงินของประเทศคู่แข่ง	ผลจากการเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศผู้ซื้อ
จีน	การลดปริมาณส่งออกข้าวของไทยจะทำให้ราคาข้าวเหนียวส่งออกของไทยสูงขึ้น แสดงว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวเหนียวไปจีน	การอ่อนค่าของเงินสกุลดองเวียดนามเมื่อเปรียบเทียบกับเงินหยวนของจีนทำให้ความต้องการและราคาข้าวเหนียวส่งออกของไทยไปจีนลดลง แสดงว่าข้าวของเวียดนามสามารถใช้ทดแทนกับข้าวเหนียวของไทยได้	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศจีนไม่มีผลกระทบต่อราคาและความต้องการข้าวเหนียวส่งออกของไทย แสดงว่าข้าวเหนียวเป็นสินค้าจำเป็น
อินโดนีเซีย	การลดปริมาณส่งออกข้าวเหนียวทำให้ราคาข้าวเหนียวส่งออกของไทยไปอินโดนีเซียสูงขึ้น แสดงว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวเหนียวไปอินโดนีเซีย	การอ่อนค่าของเงินสกุลดองเวียดนามเมื่อเปรียบเทียบกับเงินรูเปียของอินโดนีเซียไม่มีผลกระทบต่อความต้องการและราคาข้าวเหนียวส่งออกของไทย แสดงว่าข้าวของเวียดนามไม่สามารถทดแทนกับข้าวเหนียวของไทย	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศอินโดนีเซียไม่มีผลกระทบต่อความต้องการและราคาข้าวเหนียวส่งออกของไทย แสดงว่าข้าวเหนียวส่งออกของไทยเป็นสินค้าจำเป็น
สหรัฐอเมริกา	การเปลี่ยนแปลงปริมาณส่งออกข้าวเหนียวของไทยไม่มีผลกระทบต่อราคาข้าวเหนียวส่งออกของไทยไปประเทศสหรัฐอเมริกา	การอ่อนค่าของเงินรูปีของอินเดียเมื่อเปรียบเทียบกับเงินดอลลาร์สหรัฐทำให้ความต้องการและราคาข้าวเหนียวส่งออกของไทยไปสหรัฐอเมริกาลดลงแสดงว่าข้าวของอินเดียทดแทนกับข้าวเหนียวของไทยได้ดี	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศสหรัฐอเมริกามีผลทำให้ความต้องการและราคาข้าวเหนียวส่งออกของไทยเพิ่มขึ้นอย่างมาก เนื่องจากข้าวเหนียวของไทยเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย

หมายเหตุ: สรุปจากผลการประมาณค่าอุปสงค์คงเหลือด้วยวิธี IV ในตารางที่ 5.8-5.10

ตารางที่ 6.4

สรุปผลการประมาณค่าอุปสงค์คงเหลือต่อข้าวหนึ่งส่งออกของไทย

ตลาดส่งออก	การมีอำนาจเหนือตลาด	ผลจากการอ่อนค่าเงินของประเทศคู่แข่ง	ผลจากการเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศผู้ซื้อ
แอฟริกาใต้	การลดปริมาณส่งออกข้าวหนึ่งของไทยจะทำให้ราคาข้าวหนึ่งส่งออกของไทยไปแอฟริกาใต้สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวหนึ่งไปแอฟริกาใต้	การอ่อนค่าของเงินรูปีของอินเดียเมื่อเปรียบเทียบกับเงินแรนด์ของแอฟริกาใต้จะทำให้ความต้องการและราคาข้าวหนึ่งส่งออกของไทยไปแอฟริกาใต้ลดลง แสดงว่าข้าวของอินเดียสามารถทดแทนกันได้กับข้าวหนึ่งของไทย	การเพิ่มขึ้นของรายได้ของประเทศแอฟริกาใต้จะทำให้ความต้องการและราคาข้าวหนึ่งส่งออกของไทยเพิ่มขึ้นอย่างมาก เนื่องจากข้าวหนึ่งของไทยเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย

หมายเหตุ: สรุปจากผลการประมาณค่าอุปสงค์คงเหลือด้วยวิธี IV ในตารางที่ 5.11

กล่าวโดยสรุปคือ เมื่อพิจารณาการส่งออกข้าวรวมทุกชนิดแล้วพบว่าประเทศไทยไม่ได้อำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวไปยังประเทศจีน อินเดีย เอเชีย สหรัฐอเมริกา และแอฟริกาใต้แต่อย่างใด เนื่องจากประเทศไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันอย่างรุนแรงทั้งจากข้าวส่งออกของประเทศเวียดนามและอินเดียซึ่งมีคุณภาพที่ทดแทนกับข้าวของไทยได้อย่างดี เมื่อแยกพิจารณาข้าวแต่ละชนิดแล้วพบว่าประเทศไทยไม่มีอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวหอมมะลิในตลาดเหล่านั้นอีกด้วย ผลการศึกษานี้แตกต่างจากผลการศึกษาของ Yumkella et al. (1994) และ Warr and Wollmer (1997) ซึ่งพบว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวค่อนข้างสูง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากโครงสร้างและสภาพการแข่งขันในตลาดส่งออกข้าวของไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ในช่วงทศวรรษที่ 1970-1990 ซึ่งเป็นช่วงข้อมูลในงานศึกษาทั้งสองประเทศไทยยังไม่มีคู่แข่งชั้นในการส่งออกข้าวมากนัก จะมีก็แต่ ข้าวสาลีของสหรัฐอเมริกา และข้าวขาวของปากีสถาน ซึ่งไม่สามารถทดแทนกับข้าวไทยได้มากนัก (Krap and Perloff, 1988) แต่ในปัจจุบันเวียดนามและอินเดียก้าวขึ้นมาเป็นคู่แข่งสำคัญของไทยโดยสามารถส่งออกข้าวที่มีคุณภาพใกล้เคียงกับไทยแต่มีต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่ามาก อย่างไรก็ตามยังพบว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวเหนียวไปยังประเทศจีนและอินเดีย และยังพบว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดสูงมากในการส่งออกข้าวหนึ่งไปยังประเทศแอฟริกาใต้ การที่ประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการกำหนดราคาส่งออกแต่เฉพาะข้าวเหนียวอาจเนื่องมาจากข้าวเหนียวของไทยมีคุณลักษณะค่อนข้างแตกต่างจากข้าวของคู่แข่งชั้น (product differentiation) และจำนวนประเทศคู่แข่งชั้นในการส่งออกข้าวเหนียวยังมีไม่มาก โดยข้าวส่งออกของเวียดนามส่วนใหญ่เป็นข้าวขาวซึ่งแม้ว่าจะทดแทนกับข้าวขาวและข้าวหอมมะลิของไทยได้ดีแต่ยังไม่สามารถทดแทนกับข้าวเหนียวส่งออกของไทยได้มากนัก ในขณะที่ประเทศลาวซึ่งเป็นผู้ผลิตข้าวเหนียวที่มีคุณภาพใกล้เคียงกับไทยยังส่งออกข้าวเหนียวได้ไม่มาก และในทำนองเดียวกันสำหรับตลาดส่งออกข้าวหนึ่งที่ยังมีระดับการแข่งขันน้อยเนื่องจากประเทศอินเดียซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญได้มีการประกาศห้ามการส่งออกข้าว non-basmati มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 (สมพร และปรุฬ, 2555) ทำให้ประเทศไทยกลายเป็นผู้ส่งออกข้าวหนึ่งรายใหญ่ที่สุดในประเทศแอฟริกาใต้ในปัจจุบัน สำหรับผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของรายได้ประเทศผู้ซื้อ พบว่าข้าวส่งออกของไทยเกือบทุกชนิดในทุกตลาดมี

ลักษณะเป็นสินค้าจำเป็นในเกือบทุกตลาดส่งออก ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาเกี่ยวกับอุปสงค์ต่อข้าวสารในตลาดโลกที่ผ่านมา (บุญจิตต์และคณะ, 2556) การที่อุปสงค์ต่อรายได้ต่อข้าวส่งออกของไทยมีความยืดหยุ่นต่อรายได้ต่ำมาก ทำให้คาดการณ์ได้ว่าราคาข้าวส่งออกของไทยในอนาคตจะมีแนวโน้มทิศทางที่ทรงตัวหรือลดลง เว้นแต่สำหรับกรณีการส่งออกข้าวเหนียวไปสหรัฐอเมริกาและข้าวหนึ่งไปแอฟริกาใต้ที่พบว่ามีความยืดหยุ่นของอุปสงค์ต่อรายได้มากกว่าหนึ่ง แสดงว่าความต้องการและราคาข้าวเหนียวในสหรัฐอเมริกาและข้าวหนึ่งในแอฟริกาใต้ยังมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นได้อีกในอนาคต

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาโดยใช้วิธีการเชิงเศรษฐมิติแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยไม่มีอำนาจเหนือตลาดในการกำหนดราคาส่งออกข้าวเกือบทุกชนิดในตลาดส่งออกข้าวที่สำคัญ ยกเว้นการส่งออกข้าวบางชนิดที่ประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการกำหนดราคา ได้แก่ ข้าวเหนียวในตลาดจีนและอินโดนีเซีย และข้าวหนึ่งในประเทศแอฟริกาใต้ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยไม่มีอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวส่วนใหญ่ คือ ข้าวของไทยกับข้าวของคู่แข่ง คือ เวียดนามและอินเดีย มีคุณลักษณะใกล้เคียงกันและสามารถทดแทนกันได้ดี อีกทั้งการตอบสนองทางด้านอุปทานของคู่แข่งชั้นมีความยืดหยุ่นสูง กล่าวคือในกรณีที่ประเทศไทยลดปริมาณการส่งออกข้าวลง คู่แข่งก็จะมีการตอบสนองโดยการส่งออกข้าวเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นการชดเชยปริมาณส่งออกข้าวของไทยที่ลดลง ทำให้ราคาข้าวของไทยในตลาดส่งออกไม่สามารถปรับตัวเพิ่มขึ้น แต่สำหรับกรณีข้าวเหนียวและข้าวหนึ่งที่พบว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดอาจเนื่องมาจากข้าวส่งออกของไทยประเภทดังกล่าวมีคุณลักษณะค่อนข้างเฉพาะและแตกต่างจากคู่แข่งชั้น อีกทั้งจำนวนคู่แข่งชั้นและการตอบสนองด้านอุปทานของคู่แข่งชั้นมีน้อย ดังนั้นการกำหนดนโยบายการค้าข้าวของไทยจึงต้องแบ่งแยกโดยกำหนดตามลักษณะของข้าวแต่ละประเภทและสภาพการแข่งขัน ดังนี้

1) สำหรับนโยบายที่เกี่ยวข้องกับข้าวขาวทั่วไปที่ไม่ใช่ข้าวหอมและข้าวคุณภาพปานกลางจนถึงคุณภาพต่ำที่ผลการศึกษาชี้ว่าประเทศไทยไม่มีอำนาจเหนือตลาดในการกำหนดราคาส่งออกไปยังประเทศจีน อินโดนีเซีย สหรัฐอเมริกา และแอฟริกาใต้ เพราะต้องเผชิญกับการแข่งขันอย่างรุนแรงจากข้าวของคู่แข่งชั้นที่มีคุณภาพใกล้เคียงกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวขาวจากเวียดนามและอินเดียซึ่งมีราคาถูกกว่า รัฐบาลควรมีนโยบายเพื่อลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลิตภาพการผลิตเพื่อให้ข้าวส่งออกของไทยมีราคาต่ำลงและสามารถแข่งขันกับคู่แข่งได้ในระยะยาวมากกว่าที่จะให้การเงินอุดหนุนหรือการสนับสนุนทางด้านราคาซึ่งอาจจะทำให้ต้นทุนการผลิตลดลงได้ในระยะสั้น แต่ในระยะยาวแล้วนโยบายการอุดหนุนการผลิตดังกล่าวจะก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดีเพราะเกษตรกรจะขาดแรงจูงใจในการปรับตัวเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและจะรอคอยแต่ความช่วยเหลือจากภาครัฐไปตลอด งานศึกษาเกี่ยวกับผลิตภาพในการผลิตข้าวที่ผ่านมา อาทิเช่น สมพร (2552) สมพร (2553) Isvilanonda (2002) และ Supahannachart and Warr (2011) ต่างก็มีข้อเสนอแนะไปในทิศทางเดียวกันว่ารัฐบาลควรให้ความสำคัญสนับสนุนแก่เกษตรกรเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิตโดยผ่านการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาพันธุ์ข้าวใหม่²⁷ การให้ความสำคัญสนับสนุนทั้งในด้านความรู้และเงินทุนในการปรับตัวเพื่อรับเอาเทคโนโลยีและเครื่องจักรเพื่อใช้ทดแทนปัจจัยแรงงานที่มีราคาสูงขึ้นจากภาวะเศรษฐกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็ว และการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะการสร้างเขื่อนและระบบชลประทาน

²⁷ สมพร (2552) ชี้ให้เห็นว่าการลงทุนในงานวิจัยข้าวของไทยยังอยู่ในระดับต่ำและมีแนวโน้มลดลง งานวิจัยข้าวลดลงร้อยละ 0.93 ต่อปีในช่วงปี พ.ศ.2541-2545 และลดต่ำลงไปอีกคือร้อยละ 31.57 ต่อปีสำหรับช่วงปี พ.ศ. 2546-2550

2) สำหรับการส่งออกข้าวหอมมะลิไปยังประเทศจีน อินโดนีเซีย และสหรัฐอเมริกา ที่ผลการศึกษาชี้ว่าประเทศไทยไม่ได้มีอำนาจเหนือตลาดในการกำหนดราคา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริโภคในตลาดดังกล่าวมองว่าข้าวส่งออกของเวียดนามและอินเดียสามารถทดแทนกับข้าวหอมมะลิของไทยได้ ทั้งนี้ที่ตามข้อเท็จจริงแล้วข้าวหอมมะลิของไทยมีคุณสมบัติเด่นตรงที่มีกลิ่นหอมและมีค่าอมิโรสต่ำทำให้มีความหอมและนุ่มเมื่อหุงสุกถึงแม้ว่าคู่แข่งอย่างเวียดนามและอินเดียจะมีพันธุ์ข้าวหอมแต่ก็มีคุณลักษณะที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก ดังนั้นรัฐจึงควรพัฒนาตลาดข้าวหอมมะลิของไทยให้มีความโดดเด่นและมีความจำเพาะมากขึ้นโดยประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภคในตลาดต่างประเทศรับรู้ถึงคุณภาพที่แตกต่างและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (geographical indications: GI) มากขึ้น นอกจากนี้ในระยะยาวรัฐบาลจะต้องเน้นสร้างรักษาคุณภาพข้าวหอมมะลิและสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคในต่างประเทศ โดยให้ความสำคัญกับกลไกการแยกแยะคุณภาพของข้าวหอมมะลิ แต่อย่างไรก็ตาม สมพร (2555) ชี้ให้เห็นว่าในปัจจุบันโครงการรับจำนำข้าวทุกเมล็ดกำลังทำลายกลไกการแยกแยะและดูแลรักษาคุณภาพของข้าวหอมมะลิ โดยโรงสีจะกลายเป็นผู้รวบรวมข้าวหอมมะลิทุกเมล็ดโดยไม่มีการคัดกรองคุณภาพ การเก็บข้าวในโกดังกลางของรัฐก็ไม่มีควมพิถีพิถันจึงทำให้ข้าวหอมมะลิที่เก็บไว้มีการเสื่อมคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของผู้บริโภคในต่างประเทศและความจำเพาะของข้าวหอมมะลิไทยในตลาดโลก ปัญหาเรื่องคุณภาพและความเชื่อมั่นของผู้บริโภคจึงเป็นเรื่องท้าทายและจำเป็นต้องได้รับการให้ความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับรัฐบาลในการกำหนดนโยบายภายใต้สภาวะการแข่งขันทางการค้าที่รุนแรงในปัจจุบัน

3) สำหรับการส่งออกข้าวเหนียวของไทยไปยังประเทศจีนและอินโดนีเซียซึ่งพบว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการกำหนดราคา การปรับลดปริมาณการส่งออกข้าวเหนียวไปยังตลาดดังกล่าวจะทำให้ราคาส่งออกข้าวหอมมะลิในตลาดเหล่านี้สูงขึ้นและทำให้ประเทศไทยได้รับประโยชน์จากอัตรากำไร ในทางกลับกันการปรับเพิ่มปริมาณการส่งออกข้าวเหนียวไปยังตลาดเหล่านี้จะทำให้ราคาส่งออกข้าวเหนียวลดลง รัฐบาลจึงควรมีแนวทางในการปรับลดปริมาณการส่งออกข้าวเหนียวไปยังตลาดดังกล่าวโดยการเพิ่มอุปสงค์ภายในประเทศให้มากขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นการส่งเสริมให้มีการบริโภคข้าวเหนียวมากขึ้นในรูปขนมหวาน และการส่งเสริมให้มีการใช้ข้าวเหนียวเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปมากขึ้น เช่น อุตสาหกรรมแอลกอฮอล์ อุตสาหกรรมน้ำส้มสายชู อุตสาหกรรมอาหารเด็กอ่อน เป็นต้น (สมพร, 2556ข) นอกจากนี้รัฐบาลยังจำเป็นต้องรักษาความจำเพาะของข้าวเหนียวสายพันธุ์พื้นเมืองของไทยและจำกัดปริมาณการผลิตภายในประเทศโดยมุ่งเน้นส่งเสริมการปลูกข้าวเหนียวพันธุ์พื้นเมืองไวต์โกลด์ซึ่งสามารถปลูกได้เพียงปีละครั้งและมีคุณลักษณะจำเพาะสูงโดยมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละพื้นที่และสภาพแวดล้อม และในขณะเดียวกันก็ควรลดการปลูกข้าวเหนียวพันธุ์ไม่วัยแสงซึ่งสามารถปลูกได้ตลอดทั้งปีแต่มีคุณภาพต่ำ การจำกัดปริมาณผลิต มุ่งเน้นคุณภาพเพื่อสร้างความแตกต่าง และจำกัดปริมาณการส่งออก จะเป็นการรักษาอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวเหนียวของไทยภายใต้สภาวะการแข่งขันที่รุนแรงในอนาคตได้

4) สำหรับการส่งออกข้าวหนึ่งไปยังแอฟริกาใต้ พบว่าประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดและมีความสามารถในการกำหนดราคาส่งออก ดังนั้นนโยบายรับจำนำข้าวที่ทำให้ราคาข้าวเปลือกสูงขึ้นจึงไม่กระทบต่อการส่งออกข้าวหนึ่งของไทยไปยังแอฟริกาใต้มากนัก นโยบายจำกัดการส่งออกข้าว non-basmati ของประเทศอินเดียซึ่งเป็นคู่แข่งสำคัญในภูมิภาคตะวันออกกลางและแอฟริกาอาจจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยมีอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวหนึ่ง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันรัฐบาลอินเดียได้ประกาศยกเลิกนโยบายจำกัดการส่งออกข้าวดังกล่าวแล้ว และอาจจะมีผลทำให้ระดับอำนาจเหนือตลาดในการกำหนดราคาส่งออกข้าวหนึ่งของไทยลดลงในอนาคต ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงควรมีนโยบายส่งเสริมการรักษาคุณภาพข้าวหนึ่ง

ส่งออกของไทย เพื่อให้ข้าวหนึ่งส่งออกของไทยมีคุณภาพสูงและแตกต่างจากคู่แข่งอื่น จึงจะเป็นการรักษาอำนาจในการกำหนดราคาส่งออกข้าวหนึ่งของไทยไปยังแอฟริกาใต้ให้ยั่งยืนในระยะยาว

6.3 ข้อจำกัดของการศึกษาและข้อเสนอแนะเพื่อศึกษาต่อ

1) แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษานี้มีสมมติว่าผู้ส่งออกข้าวแต่ละรายมีเป้าหมายในการแสวงหากำไรสูงสุด อย่างไรก็ตามอาจจะพบได้ในบางครั้งที่ข้อสมมติดังกล่าวไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เป็นการขายข้าวโดยรัฐบาลแบบรัฐต่อรัฐหรือเป็นการซื้อขายต่างตอบแทน หรือเป็นการระบายข้าวในสต็อกเพื่อลดความเสียหายซึ่งเป็นรูปแบบการค้าข้าวที่พบได้บ่อยในสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้นการคิดค้นแบบจำลองสำหรับการศึกษาต่อไปจึงควรที่จะหาทางรวมเอาพฤติกรรมและนโยบายของรัฐเข้าไว้ในการวิเคราะห์ด้วย

2) ตัวแปรที่เลือกใช้ในการศึกษานี้ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ เนื่องจากไม่สามารถหาข้อมูลของบางตัวแปร เช่น ราคาต่อหน่วยข้าวส่งออกที่จำเป็นต้องใช้มูลค่าต่อหน่วยเป็นตัวแทน นอกจากนั้นการศึกษานี้ใช้ดัชนีราคาผู้ผลิตเป็นตัวแทนวัดการเปลี่ยนแปลงของต้นทุนการผลิตข้าวเท่านั้น เนื่องจากไม่สามารถรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรทางด้านต้นทุนการผลิตข้าวที่สำคัญ เช่น ราคาปุ๋ย ค่าจ้างแรงงาน ปริมาณน้ำฝน ฯลฯ การรวมตัวแปรทางด้านต้นทุนเหล่านั้นเข้าไว้ในแบบจำลองจะทำให้ผลการศึกษามีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

3) การศึกษาค้างนี้เป็นเพียงแค่การวัดอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวของไทยไปยังตลาดส่งออกสำคัญเพียงแค่ 4 แห่ง ได้แก่ จีน อินเดีย เอเชีย สหรัฐอเมริกา และแอฟริกาใต้ โดยพิจารณาจากภูมิภาคและมูลค่าการส่งออก จึงมีข้อจำกัดในการนำผลการศึกษาไปใช้เพื่อสรุปเกี่ยวกับอำนาจเหนือตลาดหรือระดับการแข่งขันของการส่งออกข้าวไทยในตลาดโลกโดยรวมเนื่องจากตลาดส่งออกข้าวแต่ละแห่งมีลักษณะแตกต่างกันทั้งในด้านจำนวนคู่แข่งอื่น รสนิยมของผู้บริโภค และนโยบายของรัฐ เป็นต้น และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษานี้ยังไม่ได้ทำการวัดอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวของไทยในตลาดส่งออกที่สำคัญอีกหลายแห่ง เช่น ไนจีเรีย ไอวอรีโคสต์ อิรัก และ กานา เป็นต้น เนื่องจากปัญหาทางด้านข้อมูลที่ได้ไม่ได้ครบถ้วน ดังนั้นการศึกษาดังกล่าวต่อไปจึงควรทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมและทำการวัดอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกข้าวไทยไปยังตลาดส่งออกที่สำคัญที่เหลือให้ครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

4) วิธีการวัดอำนาจเหนือตลาดที่ใช้ในการศึกษานี้มีความเหมาะสมเชิงทฤษฎีสำหรับการวิเคราะห์ตลาดที่มีผู้ขายน้อยราย (oligopoly) หรือมีผู้นำทางด้านราคา (price leader) ดังนั้นวิธีการนี้มีความเหมาะสมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวัดอำนาจเหนือตลาดในการส่งออกสินค้าเกษตรของไทยประเภทอื่นๆได้อีก เช่น ยางพารา หรือ น้ำมันปาล์ม เป็นต้น ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายการค้าและการผลิตสำหรับสินค้าเกษตรประเภทอื่นๆอีกด้วย